

Проведення почеркознавчих експертиз у справах адміністративної юрисдикції на сучасному етапі

Валерій Кожевніков

завідувач відділу криміналістичних видів досліджень, Черкаський науково-дослідний експертно криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2338-7733>, e-mail: forensics@ndekc.ukr.ua

Окреслено правові підстави призначення експертиз у справах адміністративної юрисдикції, типові помилки, яких припускаються під час підготовки об'єктів дослідження та порівняльного матеріалу для почеркознавчої експертизи. Представлено класифікацію форм висновків почеркознавчих експертиз та їх значення в розгляді справ адміністративної юрисдикції.

Ключові слова: експертиза; суд; почерк; підпис; експерт; документи; висновок; адміністративне судочинство.

Conducting Handwriting Expertise in Matters of Administrative Jurisdiction at the Current Stage

Valerii Kozhevnikov

The paper shows the legal grounds for appointing expertise in cases of administrative jurisdiction, typical mistakes made during the preparation of research objects and comparative material for handwriting expertise. The classification of forms of handwriting expertise conclusions and their significance in the consideration of cases of administrative jurisdiction is presented.

Keywords: examination; court; handwriting; signature; expert; documents; conclusion; administrative proceedings.

В умовах стрімкого розвитку електронного урядування та цифровізації публічно-правових відносин, традиційна почеркознавча експертиза залишається одним із ключових засобів доказування в адміністративному судочинстві.

Специфіка адміністративних справ, де стороною часто є суб'єкт владних повноважень, висуває особливі вимоги до достовірності підписів на розпорядчих документах, протоколах, заявах тощо.

Історично склалося так, що протягом доволі тривалого часу експертні дослідження вважали складником криміналістики, тому значний внесок у «скарбничку знань» про судову експертизу та висновок експерта зробили саме криміналісти. Станом на сьогодні різні аспекти судової експертизи активно досліджують також адміністративісти, водночас варто зауважити, що правова природа судової експертизи є однаковою як для кримінального, так і для адміністративного судочинства.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ), експертиза призначається для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань. Важливо не плутати його

з Кодексом України про адміністративні правопорушення, оскільки саме КАСУ визначає правила гри у справах громадянина з державою.

В адміністративному процесі діє принцип активної ролі суду. На відміну від цивільного процесу, де ініціатива зазвичай належить сторонам, експертиза призначається судом за клопотанням учасників справи [1]. За потреби, для з'ясування обставин справи, коли учасники не надали відповідних доказів або не заявили клопотання, суд може сам ініціювати призначення експертизи.

Сучасна редакція КАСУ дає змогу сторонам самостійно замовляти експертизу в приватних або державних експертів без ухвали суду. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, підготовлений на його замовлення. У такому висновку обов'язково має бути зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок [1].

Згідно зі ст. 102 КАСУ, учасники справи мають право запропонувати суду питання, на які має бути надана відповідь експертом, однак остаточний перелік питань визначає суд. Якщо суд відхиляє питання сторони, він зобов'язаний мотивувати це в ухвалі [1].

Тут варто зазначити про типові помилки при формулюванні питань почеркознавчої експертизи, оскільки від коректності поставлених запитань залежить ефективність експертних досліджень [2]:

- вихід за межі компетенції експерта. Часто суду пропонують питання типу «Чи власноручно підписано документ особою під впливом психологічного тиску?», тоді як експерт-почеркознавець може встановити лише наявність ознак незвичайного стану (чи «збиваючих» факторів);
- невизначеність об'єкта. Формулюючи питання, наприклад, «Хто підписав акт?», без зазначення конкретного документа, його дати та назви графі (наприклад, «у графі «директор» на 3-й сторінці акта перевірки від 01.01.2026 р. № 123»). Оскільки в адміністративних справах обсяг досліджуваних документів може бути значним, тому конкретизація є критичною;
- використання термінів «справжній», «підроблений», «законний» та ін. Криміналістична термінологія вимагає питань про «виконання підпису певною особою» або «виконання підпису не тією особою, від імені якої він зазначений». Оцінка «підробки» є правовою категорією, яку надає суд на підставі висновку експерта, а питання законності взагалі не несе спеціальних знань.

Окремим питанням є надання порівняльних зразків для проведення почеркознавчої експертизи та їх повнота.

Процес отримання порівняльного матеріалу в адміністративному судочинстві має свої специфічні труднощі, пов'язані з правовим статусом учасників.

В адміністративних спорах часто заперчується підпис посадової особи. Проблема полягає в тому, що посадовці часто оперують різними підписами. Є підписи «спрощені» (тобто підпис «на автоматі»), які використовуються для підписання регулярних документів, які надходять щоденно (податкові накладні, різні відомості тощо). Такі підписи

можуть суттєво відрізнитися (у більшості випадків транскрипцією, темпом виконання тощо) від їхнього підпису в паспорті, на іменних офіційних документах (наприклад письмових заявах на ім'я вищого керівництва, двосторонніх договорах, нотаріальних документах тощо). Надання зразків лише одного виду підписів не дає експертові змоги провести дослідження в повному обсязі і може привести до помилкового висновку.

Для якісного та повного проведення почеркознавчого дослідження в розпорядження експерта необхідно надати достатню кількість зразків (згідно методик не менше 15—20 вільних зразків підпису та 10—15 аркушів експериментальних зразків, отриманих в умовах, наближених до виконання спірного підпису чи почерку (враховується пишуче приладдя, освітлення, поза, стан та ін.). В адміністративних справах сторони часто ігнорують цю вимогу, надаючи 1—2 документи, внаслідок чого експерт вимушений направляти до суду клопотання про надання додаткових зразків, а не отримавши їх у подальшому, за наявних зразків не в змозі буде надати будь-який висновок, окрім як у формі «не виявилось можливим».

Під час відібрання експериментальних зразків у залі засідань особи часто намагаються змінити свій почерк: уповільнити темп, змінити нахил або ступінь зв'язності. Це зазвичай буває у випадках, коли особі дають досліджуваний документ для переписування тексту чи змальовування підпису. Якщо експерт виявляє ознаки таких дій, то направляє клопотання про надання додаткових зразків, зазначаючи про те, що сумнівні зразки не братиме до уваги під час проведення експертизи. Також можуть виникати проблеми під час відібрання зразків у дистанційному режимі. З огляду на розвиток електронного правосуддя та участь сторін у режимі відеоконференції, процедура відібрання експериментальних зразків стає технічно складною. Передача паперових аркушів поштою порушує принцип безпосередності та викликає сумніви у тому, що підписи поставлені саме тією особою без сторонньої допомоги.

Окремим питанням є надання для проведення експертизи оригіналів документів.

У зв'язку з переходом на електронний документообіг, суди часто пропонують експертам досліджувати сканкопії оригіналів документів. Однак, станом на сьогодні, відповідно до Постанови Верховного Суду [3], висновки почеркознавчих експертиз, проведені за копіями документів, визнано недопустимим доказом, оскільки в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [4] зазначено про те що, для проведення почеркознавчих експертиз надавати виключно оригінали документів (хоча певні експертні установи і вдаються до проведення таких досліджень за копією (зображенням) і надають висновок в імовірній формі, не маючи змоги встановити технічні умови нанесення штрихів (тиск, темп, наявність попередньої технічної підготовки).

Отже, незважаючи на доволі високий рівень розвитку експертної науки на сучасному етапі та швидкий і активний рух уперед науково-експертної думки, не завжди є можливість вирішити поставлене перед експертом завдання в повному обсязі. З огляду на це, диференціація висновків експерта надає суттєвого значення на його оцінку в суді. Дотримання всіх вимог до об'єктів дослідження та зразків корелюється із формою висновку експерта-почеркознавця [5, с. 126].

Як відомо, форми висновків почеркознавчих експертиз бувають категоричними (позитивними чи негативними), імовірними (позитивними чи негативними) та висновок у формі «не виявилось можливим».

Категоричний висновок є найбільш доказово цінним для судового розгляду. Імовірний висновок є певною мірою невизначеним, він не стверджує, а лише припускає, що певний факт або певна обставина може існувати, водночас не виключаючи можливості протилежного висновку. Висновок про неможливість надати висновок — є взагалі невизначеним і вказує лише на причину, унаслідок якої експерт не може прийти до будь-якого (категоричного чи ймовірного) висновку.

Однак, якщо в межах досудового розслідування в кримінальному провадженні слідчий, отримавши висновок експерта у неімовірній формі, має змогу продовжити

збір доказів, та призначити нову експертизу, надавши експертові можливість зробити категоричний висновок, в адміністративному судочинстві докази надаються учасниками справи на етапі підготовчого провадження, коли адміністративна справа готується до судового розгляду по суті (ст. 180 КАСУ) [1]. У такому разі, після отримання судом висновку про результати експертизи у формі ймовірного висновку, некоректно говорити про пошукову інформацію або версії, які потребують перевірки.

Отже, почеркознавча експертиза в адміністративному судочинстві на сучасному етапі трансформується з класичного порівняльного аналізу в складне діагностичне дослідження. Формулювання висновку в процесі застосування спеціальних знань, використання експертом відповідних методів дослідження та затверджених методик, певною мірою може вплинути на встановлення обставин, які належать до предмета доказування.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.01.2026).
2. Щербаковський М. Г. Судова експертологія : навч. посіб. Харків, 2008. 192 с.
3. Постанова Верховного Суду України від 21.01.2021 р. Справа № 824/62/20. Провадж. № 61-12721ав20 / Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94417702> (дата звернення: 30.01.2026).
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Юдіна І. В. Класифікація висновків експерта та їх доказове значення в адміністративному судочинстві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2024. Вип. 2 (71). С. 125—130.